

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในสังคมยุคข่าวสาร (Information Society) เช่นในยุคปัจจุบัน สถาบันทางสังคม สถาบันหนึ่งที่มีอิทธิพลอย่างมากในการปลูกฝังทัศนคติต่าง ๆ ให้แก่สมาชิก ก็คือ สถาบันสื่อมวลชน ปริมาณที่เพิ่มขึ้นและเทคโนโลยีที่ทันสมัยของสื่อมวลชนมีผลให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารได้อย่างทั่วถึงและมากมายจนมีคำกล่าวที่ว่า สังคมยุคนี้เป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสารและเป็นข้อมูลข่าวสารที่มาจากทั่วโลก ดังนั้น สื่อมวลชนจึงมีบทบาทมากและเป็นเครื่องมือสำคัญของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) เพราะสามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างแท้จริง

สถาบันสื่อมวลชนจึงเป็นปัจจัยหลักอย่างหนึ่งที่มีส่วนก่อให้เกิดและสามารถเปลี่ยนแปลงค่านิยมของสตรีไทยที่ฝังรากลึก และเป็นตัวกำหนดความคิด ความรู้สึก และแนวการปฏิบัติ ทัศนคติของคนในสังคม ข้อเสนอจากงานด้านสื่อสารมวลชนทุกชิ้นสรุปตรงกันว่า ความเข้าใจ ความคิดเห็นอารมณ์ความรู้สึก การปฏิบัติ และทัศนคติต่อเพศ รวมทั้งทัศนคติต่อเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเพศจะเรียนรู้จากสื่อมวลชนเป็นส่วนใหญ่

บทบาทของสื่อมวลชน (ประมะ สตะเวทิน : 2528)

- 1.การให้ข่าวสาร (Information)
- 2.การให้การศึกษา (Education)
- 3.การเสนอความคิดเห็น (Opinion)
- 4.การพัฒนาค่านิยมและวัฒนธรรมให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

หน้าที่ของสื่อมวลชน (กาญจนา แก้วเทพ: 2537)

ในฐานะที่เป็นสถาบันหนึ่งในสังคม สื่อมวลชนมีศักยภาพที่จะทำหน้าที่ต่อสังคม ดังนี้

- ธำรงรักษาสภาพที่เป็นอยู่ สื่อมวลชนมักทำหน้าที่นี้เป็นหลัก คือจะอนุรักษ์ระบบสังคมที่เป็นอยู่
- นำเสนอภาพหนทางปรับปรุงแก้ไขสภาพที่เป็นอยู่บ้างในบางส่วน ปัจจุบันเริ่มมีการทำหน้าที่มากขึ้น เนื่องจากอิทธิพลของทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม(Social Responsibility)
- เสนอทางเลือกใหม่เลยให้แก่สังคม สื่อมวลชนมักไม่ค่อยได้ปฏิบัติตามหน้าที่นี้ ส่วนหนึ่งเนื่องจากสื่อมวลชนเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจ คือ มุ่งหวังผลกำไรเป็นหลัก และอีกประการหนึ่ง คือ การถูกควบคุมจากพลังอำนาจต่าง ๆ ในสังคม เช่น รัฐและสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ดังนั้น เนื้อหาที่สื่อมวลชนเสนอจึงมักเป็นเนื้อหาที่ตอบสนองความต้องการของตลาด โดยมีได้ให้ความสำคัญกับเนื้อหาที่มุ่งพัฒนาคุณภาพประชาชนและสังคมแต่อย่างใด

ในปัจจุบัน เนื้อหาของรายการที่สื่อโทรทัศน์ ซึ่งเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมและเข้าถึงประชาชนที่สุดยังมีได้คำนึงถึงบทบาทของตนในด้านที่พัฒนาและยกระดับสนิยมของประชาชน อีกทั้งยังมีได้ตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ของตนต่อส่วนรวมมากเท่าที่ควร ทั้ง ๆ ที่เป็นอีกบทบาทหนึ่งที่สำคัญของสื่อมวลชน ดังที่องค์การยูเนสโกก็ได้ระบุถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนว่าสื่อมวลชนไม่ควรพึงพอใจกับบทบาทของการเป็นผู้เฝ้าสังเกตการณ์แล้วก็รายงานว่าเกิดอะไรขึ้นเท่านั้น หากแต่สื่อมวลชนควรต้องมีบทบาทในการสร้างสรรค์ความเป็นจริงที่น่าปรารถนาอีกด้วย (Many Voices, One World :1981)

ในขณะที่สังคมมีความคาดหวังว่า สื่อจะทำหน้าที่บทบาทในการพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการพัฒนาสตรี ในวงการนิเทศศาสตร์ก็ยังมีแนวคิดที่แตกต่างกันเกี่ยวกับศักยภาพของสื่อที่จะสร้างผลกระทบต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น ดังนั้น ในการใช้สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาสังคมในด้านใดก็ตาม สถาบันทางสังคมทุกสถาบันต้องช่วยกันพัฒนา และมีส่วนผลักดันให้สื่อมวลชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของสื่อต่อการพัฒนาสังคม

แนวคิดเรื่องการสร้างภาพความเป็นจริง

ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการนำเสนอเนื้อหาของสื่อมวลชนของตะวันตกมี 2 ทฤษฎีใหญ่คือ

1. ความเป็นจริงในสังคมมีปรากฏอยู่แล้ว สื่อเพียงแต่ทำหน้าที่กระจกสะท้อนความเป็นจริงโดยการถ่ายทอดความเป็นจริงเหล่านั้นอย่างเที่ยงตรง
2. ความเป็นจริงในสังคมเป็นสิ่งที่สื่อสร้างขึ้นอย่างเป็นระบบ เนื้อหาของสื่ออาจเบี่ยงเบนไปจากความเป็นจริง แต่จะไม่นำเสนอเนื้อหาที่ขัดกับค่านิยมของสังคม

ในการศึกษานี้จะใช้แนวคิดของ Gerbner (1980) ที่ว่า สื่อมวลชนโดยเฉพาะโทรทัศน์เป็นผู้สร้างสารที่แสดงถึงบรรทัดฐานและค่านิยมของสังคม ซึ่งสารเหล่านี้เป็นสารประกอบย่อย ๆ ของระบบสาร (System of message) ทั่วไปที่ควบคุมความสัมพันธ์ทางสังคม เนื้อหาของสารทำให้ผู้รับสารรับรู้ว่สิ่งเหล่านี้เป็นจริงและถูกต้องสอดคล้องกับระเบียบสังคม ผลก็คือทำให้ผู้รับสารถูกกลืนเข้าสู่วัฒนธรรม และโทรทัศน์เป็นสื่อที่เหมาะสมสำหรับบทบาทนี้ เพราะไม่มีสื่อประเภทใดสามารถเข้าถึงทุกคนได้เหมือนโทรทัศน์

Gerbner ได้กล่าวต่อไปอีกว่า สารเหล่านี้ก่อตัวมาจากสถาบันทางสังคมและถือเป็นการสร้างจิตสำนึก (Cultivate) ซึ่งต่อมาได้พัฒนามาเป็นทฤษฎีการอบรมบ่มเพาะ (Cultivation Theory) โดยมี เนื้อหาหลักว่า ยิ่งเปิดรับสื่อมากเท่าไรก็ยิ่งมองโลกสอดคล้องกับเนื้อหาที่มีอยู่ในสื่อมากเท่านั้น สื่อมวลชนโดยเฉพาะโทรทัศน์มีอิทธิพลมหาศาลในการเป็นตัวแทนให้สังคม เพราะมีลักษณะของการส่งสารที่เป็นระบบและมีความสม่ำเสมอในการเสนอเนื้อหา

จากแนวคิดของ Gerbner นี้ผู้วิจัยจะสามารถศึกษาถึง เนื้อหาของรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีในปี 2537 ว่า ได้นำเสนอเนื้อหาอะไรที่ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับสตรีในสังคมปัจจุบัน

ทฤษฎีสตรีศึกษา

ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสตรีและสังคม รวมทั้งแนวทางในการพัฒนาสตรีต่อไปในอนาคตนั้น กาญจนา แก้วเทพ (2535) เสนอว่า มีแนวทางในการศึกษาแตกต่างกัน อยู่ 2 แนว คือ

1. **System Approach** แนวความคิดพื้นฐานของทฤษฎีนี้มองสตรีในฐานะระบบย่อยอันหนึ่งของระบบใหญ่ มีหน้าที่ที่ถูกกำหนดให้เหมาะกับเพศ ในระบบนี้กำหนดการแบ่งงานกันทำและแบ่งความรับผิดชอบตามลักษณะชีววิทยา ฉะนั้นเมื่อสตรีเป็นเพศที่ตั้งท้องก็ต้องเป็นผู้เลี้ยงบุตรด้วย ปริมาณทลของสตรีจึงอยู่ในควรแวงดวงของครอบครัว ในอดีต การแบ่งงานระหว่างหญิงกับชายเป็นไปอย่างเด็ดขาด แต่ในปัจจุบันนี้สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากสตรีต้องออกมาทำงานนอกบ้านมากขึ้นกว่าเดิม ฉะนั้นเมื่อระบบใหญ่เปลี่ยนแปลงไป ระบบย่อยก็ต้องมีการปรับตัว เมื่อสังคมปัจจุบันต้องการให้สตรีออกมาทำงานนอกบ้าน สตรีก็ต้องพัฒนาปรับปรุงตนเองในด้านต่าง ๆ ให้เหมาะสมด้วย

2. **Feminist Approach** จุดร่วมหลักของทฤษฎีนี้คือ การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายซึ่งมีลักษณะของความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศมาตั้งแต่สังคมในอดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าสังคมจะเปลี่ยนไปอย่างไร ความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศก็ยังคงมีอยู่ในสังคม ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนรูปแบบไปบ้าง แต่ว่าสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาก็คือ การเอารัดเอาเปรียบระหว่างเพศนั่นเอง

ในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีสตรีศึกษาเพื่อลงความเห็นหลังจากที่ได้ผลจากการวิเคราะห์เนื้อหารายการว่า ผู้จัดทำรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีในปัจจุบันนั้นอยู่ได้อิทธิพลของแนวคิดแบบ System Approach หรือ Feminist Approach

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากงานวิจัยที่เกี่ยวกับรายการ โทรทัศน์สำหรับสตรีที่มีผลกระทบต่อบทบาทและสถานภาพของสตรียุคใหม่ ยังไม่มีผู้ใดทำโดยตรงมาก่อน ดังนั้น งานวิจัยที่นำมาอ้างในครั้งนี้ จึงขออ้างงานวิจัยที่เกี่ยวกับประเภทรายการทางโทรทัศน์ต่าง ๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาสตรี ดังนี้

Busby (1975) ศึกษาเกี่ยวกับบทบาททางเพศในสื่อมวลชน (Sex Role Research on the Mass Media) โดยการวิเคราะห์เนื้อหาของโฆษณาทางโทรทัศน์ และพบว่า ลักษณะบทบาทของสตรีตามลำดับดังนี้ เนื้อหาแสดงให้เห็นว่า สตรีต้องรับภาระงานในบ้าน สตรีต้องตกอยู่ใต้อำนาจของบุรุษ สตรีต้องขึ้นอยู่กับบุรุษ สตรีเป็นเพศที่เซ่อซึ้ง หัวอ่อน สตรีโง่ และสตรีเป็นวัตถุทางเพศ

Gallagher (1980) ศึกษาภาพพจน์สตรีที่สะท้อนออกมาจากสื่อมวลชนโดยศึกษาจากประเทศในแถบเอเชีย ได้แก่ ญี่ปุ่น อินเดีย ปากีสถาน บังกลาเทศ จีนและฟิลิปปินส์ พบว่าพฤติกรรมของสื่อที่มีต่อสตรีนั้นแคบและมีอคติมาก สตรีและปัญหาของสตรีถูกมองว่าไม่มีคุณค่า เนื้อหาของสื่อจะเสนอสตรีในลักษณะที่เฉื่อยชา ไม่มีอิสระและถูกจำกัดให้อยู่ในอำนาจของผู้ชาย

Gallagher (1981) ศึกษาสตรีกับสื่อ เรื่องโอกาสที่ไม่เท่าเทียมกัน พบว่า ภาพสะท้อนของสตรีในสื่อมวลชนส่วนมากมีลักษณะแนวเดียวกัน คือ ภาพสะท้อนในด้านลบและคงไว้ซึ่งสภาพที่แสดงถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงและชาย ฉะนั้น ภาพสะท้อนของสตรีในสื่อต่าง ๆ จึงอยู่ในขอบเขตจำกัด มีบทบาทเฉพาะในบ้านและครอบครัว และถูกถ่ายทอดออกมาให้ดูยิ่งกว่าบุรุษทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

ศิริพร สะโครบานเนค และ มันทนา อิทธินันท์ชัย (2528) วิจัยภาพลักษณ์ของสตรีในสื่อมวลชน พบว่า ในสื่อหนังสือพิมพ์ที่มีหน้าสตรี(ไทยรัฐและเดลินิวส์) ข่าวสตรีที่ได้รับความนิยมแรงทางเพศจะ ปรากฏเป็นข่าวหน้าหนึ่งมากที่สุด ส่วนในหน้าสตรีซึ่งมีสตรีเป็นบรรณาธิการ จะนำเสนอข่าวสตรีในเชิงบวก แต่เนื้อหาในคอลัมน์ที่เกี่ยวกับสตรีจะแสดงให้เห็นถึงบทบาทดั้งเดิมของสตรี ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าของความเป็นหญิงพรหมจารี หรือต้องเป็นหญิงที่มีความอดทน และคอยปรนนิบัติสามี ถึงแม้ว่าสามีจะมีผู้หญิงอื่นและปฏิบัติตนไม่ดีก็ตาม ซึ่งนับเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าของสตรี และยังทำให้สตรีจำนวนมากคิดว่า ตนเป็นเพศที่ด้อยกว่า

อุบลวรรณ ปิติพัฒนาโฆษิต (2529) วิจัยบทบาทของนิตยสารสตรีในการให้ความรู้เพื่อพัฒนาสตรี พบว่า ปริมาณความรู้เกี่ยวกับความเข้าใจและรู้จักวิถีชีวิตของเพื่อนมนุษย์ เป็นเนื้อหาที่นิตยสาร สตรีนำเสนอมากที่สุด โดยสอดคล้องกับความต้องการของผู้อ่าน ส่วนบทบาทของนิตยสารสตรีในการให้ความรู้เพื่อการพัฒนาสตรีนั้น เนื้อหาที่นำเสนอมากที่สุด

คือ เนื้อหาเกี่ยวกับคุณลักษณะส่วนตัวของสตรี เช่น การดำเนินชีวิต การดูแลร่างกายและจิตใจ เป็นต้น และการมีส่วนร่วมในสังคม เช่น บทบาทในสังคม เป็นต้น

นพรัตน์ วงศ์กลุฑ (2531) วิจัยบทบาทและสถานภาพสตรีในโฆษณาทางโทรทัศน์พบว่า สตรีในโฆษณาทางโทรทัศน์จะถูกจำกัดให้แสดงบทบาทของผู้หญิงสวยแต่ไร้อาชีพมากที่สุด รองลงมาได้แก่ บทบาทของแม่บ้าน บทบาทของผู้หญิงทำงาน และบทบาทมารดา ตามลำดับ จากภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่สวยแต่ไร้อาชีพซึ่งถูกนำเสนอมากที่สุดนั้น สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมและความเชื่อที่ไม่ถูกต้องให้กับสตรีว่า ความงามเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดในชีวิต และยังเป็น การลดคุณค่าและศักดิ์ศรีของสตรีด้วย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย